

Юрій Білоусов

АНТИРОСІЙСЬКІ САНКЦІЇ ЄС: ПОЗИЦІЯ БОЛГАРСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ТА ГРОМАДСЬКА ДУМКА

DOI: 10.5281/zenodo.6769147

© Ю. Білоусов, 2022. СС BY 4.0

Актуальність досліджуваної теми полягає в тому, що події 2013–2014 рр. в Україні спричинили глобальні зміни в сучасній (пост-біполярній) системі міжнародних відносин. У контексті загострення відносин між Російською Федерацією та країнами Заходу (зокрема Європейського Союзу) цікавою є ситуація в Республіці Болгарії (РБ) – країні, яка в період біполярного світу була одним із найвідданіших сателітів СРСР. Механізми гібридної війни, які застосовує Росія проти українського суспільства, можуть бути достатньо ефективними в країнах, де існують історично сформовані тісні контакти з Росією в політичній, економічній та соціокультурній сферах. **Метою статті** є вивчення впливу «перезавантаження» відносин між РФ та ЄС на болгарський політикум та суспільні настрої. **Методи дослідження** представлені історико-генетичним (для вивчення генези російського впливу в Болгарії після падіння лівототалітарного режиму Т. Живкова), історико-системним (для узагальнення та систематизації контексту російського впливу в Болгарії на базі різноманітних факторів) та теорією реалізму в системі міжнародних відносин (яка значною мірою пояснює причини налагоджених двосторонніх відносин між РБ та РФ). **Висновки.** Специфіка російського впливу на Болгарію в посттоталітарний період ґрунтується перш за все на прагматизмі, а не політичних поглядах представників болгарської політичної та ділової еліти. Русофільські симпатії в населення сформовані також під впливом політики пам'яті, згідно з якою Росія є історичним союзником Болгарії ще від XIX ст. Однак у глобальному геополітичному контексті європейські та євроатлантичні цінності є основою траєкторії розвитку РБ. Порушення Росією норм міжнародного права щодо України викликало осуд більшої частини болгарського політикуму (за незначними винятками) та більшості громадян, і уряд країни солідаризувався із партнерами ЄС стосовно застосування санкцій проти РФ. Значний відсоток лояльності представників політичної, ділової еліти та болгарських громадян у цілому до Росії зумовлений прагматизмом та позитивним позиціонуванням російської культури в болгарських ЗМІ, а не симпатіями до авторитарної моделі розвитку путінської РФ.

Ключові слова: санкції, Болгарія, вплив, Росія, політичні партії

Події 2013–2014 рр. в Україні значною мірою вплинули на систему міжнародних відносин, що склалася в Європі й у світі після розпаду СРСР і падіння тоталітарних режимів у Центральній та Південно-Східній Європі (ЦПСЄ). Дії Російської Федерації в 2014 р., спрямовані на підрич територіальної цілісності України, викликали осуд світової демократичної спільноти. У відповідь на порушення Росією норм міжнародного права щодо України, керівництво США ініціювало застосування санкцій до низки російських фізичних і юридичних осіб. Цю ініціативу підтримали союзники США в НАТО, а також держави ЄС (які переважно також входять до складу Північноатлантичного Альянсу)¹. Метою санкцій було примушення РФ до перегляду своєї зовнішньополітичної доктрини шляхом обмеження торгово-економічних контактів із економічно розвиненішими країнами Заходу задля гальмування економічного розвитку Росії.

Протягом майже всього періоду новітньої історії зв'язки з Росією значною мірою визначали зовнішню й внутрішню політику Болгарії, особливо в період 1944–1989 рр., коли існувала Народна Республіка Болгарія на чолі з тоталітарним соціалістичним режимом.

За період існування НРБ сформувалося два покоління номенклатури Болгарської комуністичної партії (БКП), які здобули вищу освіту в СРСР (і де, відповідно, отримали ідеологічне виховання). Зокрема, А. Луканов – міністр зовнішньої торгівлі в соціалістичній Болгарії, а після відсторонення від влади Т. Живкова – голова уряду, – народився й виріс у Москві в родині болгарського комуніста-емігранта, здобув вищу освіту в Московському державному інституті міжнародних відносин (МДІМВ). С. Станішев – прем'єр-мі-

¹ Official Journal of European Union. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 of March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF>.

ністр Болгарії в 2005–2009 рр., народився в СРСР у болгаро-українській родині, отримав історичну освіту в Московському державному університеті (МДУ), а громадянином Болгарії став тільки в 1996 р. У МДІМВ у різний час навчалися майбутні міністри закордонних справ демократичної Болгарії І. Бокова, Л. Гоцев, Б. Димитров, С. Даскалов і Т. Ерменков². У період існування соціалістичного режиму НРБ вони перебували на дипломатичній роботі, а після падіння тоталітарного режиму активно брали участь у політичному житті й практично всі (за винятком Даскалова) були діячами Болгарської соціалістичної партії – спадкоємиці БКП в ідеологічному плані. Також радянську вищу освіту мав Р. Овчаров, який займав пост міністра економіки в 2005–2007 рр. і був активним прихильником болгаро-російського співробітництва у сфері енергетики й транзиту енергоресурсів.

Після розпаду СРСР та падіння тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи, в Болгарії зберігалася значна економічна присутність РФ. Так, у 1999 р. російська нафтова компанія «Лукойл» у межах проведеної в Болгарії масової приватизації придбала єдиний в країні нафтохімічний завод у м. Бургас³. У 2000-х рр. з російською компанією «Атомстройекспорт» (яка була дочірньою компанією «Росатому») був укладений договір на завершення будівництва АЕС в м. Белене⁴, яке було розпочате ще в другій половині 1980-х рр., але зупинене в 1990 р. в зв'язку з нестачею фінансування. У 2008 р. Болгарія приєдналася до російсько-італійського проекту «Південний потік»⁵, метою якого було будівництво газопроводу для транзиту російського газу через Чорне море до Європи.

Однак незабаром болгарська сторона відмовилася від участі майже в усіх цих проєктах. Причинами цього були як протиріччя між сторонами проєкту, так і його невідповідність законодавчим нормам ЄС: у 2009 р. в ЄС прийняли т. зв. Третій енергетичний пакет, який був комплексом антимонопольних заходів на ринку видобутку та транзиту енергоресурсів. Згідно з умовами пакету, з метою забезпечення вільної конкуренції компанія-добувач енергоресурсів не могла одноосібно мати у власності розподільні мережі⁶. Наявність потенційних конкурентів – європейських енергодобувних та енергорозподільчих компаній – не влаштовувала російських представників, і вони всіляко намагалися його оскаржити. На початку 2010-х рр. у силі залишився тільки «Південний потік».

Згідно з цим проєктом, через територію Болгарії мав пролягати сухопутний відрізок маршруту загальною довжиною 538 км. від Варни до кордону з Сербією, звідти – до кордону з Угорщиною, а далі – до Словенії та Італії. Передбачали однакову пайову участь як болгарської сторони, яку представляла найбільша енергетична компанія країни «Български енергиен холдинг», так і російської, яку представляв «Газпром»⁷. Керівництво «Газпрому» обіцяло надати Болгарії 20%-ву знижку на газ (якщо будівництво буде йти успішно), що мало зробити ціну поставки російського газу до Болгарії найнижчою серед країн ЦПСЄ⁸. Тендер на будівництво болгарської ділянки газопроводу в травні 2014 р. виграла компанія «Стройтрансгаз», яка належала російському олігарху Г. Тимченку⁹.

Вплив Росії був наявний і в оборонній сфері. Незважаючи на членство в НАТО з 2004 р., Болгарія продовжувала використовувати військову техніку радянського й російського виробництва. Це значно уповільнило переоснащення та переозброєння армії, а також її сумісність із ЗС країн Північноатлантичного альянсу. Станом на 2014 р. болгарська військова авіація комплектувалася загалом радянськими/російськими військовими літаками МіГ-29, Су-25 і гелікоптерами Мі-17 та Мі-24, а також системою ППО, які не відповідали стандартам НАТО. До того ж, відсутність ліцензії корпорації-виробника «МіГ» змушувала болгар вдаватися до російської допомоги, якщо був потрібен ремонт техніки або поставка запчастин. Наземна бойова техніка також в основному була представлена радянськими танками Т-72, Т-55 та бронемашинами БМП-1 і БТР-60¹⁰.

² Bechev D. Russia's Influence in Bulgaria. London: The Foundation for European Reform. 2016. P. 11.

³ NS Energy Lukoil Burgas Refinery. NS Energy. URL: <https://www.nsenergybusiness.com/projects/lukoil-burgas-refinery/>.

⁴ The Belene Nuclear Power Plant Project, Bulgaria. Power Technology. URL: <https://www.power-technology.com/projects/belene-nuclear/>.

⁵ Eurasia Daily Monitor. Agreement to Integrate Bulgaria into Russia's Gas Network. The Jamestown Foundation. URL: <https://jamestown.org/program/agreement-to-integrate-bulgaria-into-russias-gas-network/>.

⁶ Third energy package. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/market-legislation/third-energy-package_en.

⁷ Южен поток. Български енергиен холдинг. URL: <http://www.bgenh.com/index.php/bg/2014-04-13-21-54-49/2014-04-13-21-55-19>.

⁸ Финансовый портал. «Южный поток» принес Болгарии скидку. Finforum. URL: http://finforum.org/page/index.html/_/world/juzhnyi-potok-prines-bolgarii-skidku-r46624.

⁹ «Стройтрансгаз» Тимченко поучаствует в строительстве «Южного потока» в Болгарии. Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/orubs-bulgary-timchenko-idRUKBNOE720Q20140527>.

¹⁰ The Military Balance. The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics. London: The International Institute for Strategic Studies. P. 476.

Стосовно політичних партій, то в перші роки існування демократичної Болгарії БСП активно виступала проти європейської та євроатлантичної інтеграції. Її головним опонентом на той час стала партія «Союз демократичних сил», члени якої були прихильниками зближення з країнами Заходу. У першій половині 1990-х рр. була відсутня чітко вироблена зовнішньополітична стратегія, і на парламентських виборах поперемінно більшість голосів отримували СДС і БСП, які пропонували свої концепції соціально-економічного й політичного розвитку Болгарії.

Ситуація змінилася в 1997 р., коли до влади прийшов кабінет на чолі з І. Костовим – представником прозахідної партії «Союз демократичних сил» (СДС). Уряд Костова затвердив курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію Болгарії, який привів до вступу РБ до НАТО у 2004 р.¹¹ й до ЄС у 2007 р.¹² Після включення Болгарії до складу євроатлантичних структур, керівництво БСП в цілому відмовилося від критичної риторики стосовно західного вектора зовнішньої політики, при цьому як і раніше просувало ідею зміцнення двосторонніх відносин із РФ.

Загалом, напередодні загострення відносин між ЄС та РФ, за результатами парламентських виборів, які відбулися в травні 2013 р., до складу Народних зборів Болгарії увійшли такі політичні партії:

- правоцентристська партія «Громадяни за європейський розвиток Болгарії» (ГЕРБ). Мала більшість місць (97 на основі 30,5%). Представники ГЕРБу відстоювали пріоритетність прозахідного розвитку Болгарії в складі ЄС і НАТО, при цьому не використовували у своїх програмах відверто антиросійську риторику;

- Болгарська соціалістична партія. Представники цієї фракції не виступали проти поточного прозахідного курсу, однак ратували за зміцнення торгово-економічних і культурних контактів із РФ. Усього мали 84 мандати на основі 26,61% голосів;

- партія турецької національної спільноти «Рух за права і свободи» (ДПС). Позиціонувала себе як захисника інтересів турецького населення, загалом схилилася до правоцентризму. Отримала 36 місць на базі 11,31% голосів;

- партія «Атака», чия ідеологічна база ґрунтувалася на засадах євроскептицизму та націоналізму. Ця партія була основним критиком європейського та євроатлантичного вектора розвитку Болгарії. Мали 23 мандати на основі 7,30% голосів виборців¹³.

У 2013–2014 рр. Болгарію охопили антимонопольні протести, що призвели до відставки уряду прем'єр-міністра Б. Борисова, і країною до жовтня 2014 р. фактично керували службові тимчасові кабінети. Тому, коли 17 березня 2014 р. Радою ЄС був уведений перший пакет санкцій проти РФ¹⁴, це викликало занепокоєння в болгарському уряді.

Тимчасовий урядовий кабінет під керівництвом прем'єр-міністра П. Орешарські, сформований загалом із представників БСП, заради недопущення ескалації політичної кризи, повинен був знайти баланс між своїми зобов'язаннями перед західними союзниками й вигодою від стабільних відносин із РФ. Міністр закордонних справ К. Вігенін (представник БСП) висловив думку, що Болгарії слід діяти обережно, оскільки санкції завдають більше шкоди ЄС (і Болгарії зокрема), ніж Росії. Орешарські погодився з тезою, що Болгарія буде однією з країн, які найбільше постраждають, у разі введення санкцій, і не виключав вірогідність вето. Лідер партії «Атака» В. Сидеров наполягав на безумовному вето питання щодо санкцій проти Росії.

Колишній президент РБ С. Станішев і вісім депутатів від БСП ще 14 березня 2014 р. запропонували проєкт резолюції щодо врегулювання української кризи. Згідно з цим документом, Україну й Росію закликали до політичного діалогу, оголошували підтримку територіальної цілісності України, а російські війська в Криму мали повернутися до місця постійної дислокації в м. Севастополь. Вказувалося на необхідність прийняття рішення, яке не буде перешкоджати реалізації стратегічно важливих для Болгарії міжнародних проєктів, зокрема «Південному потоку»¹⁵.

Однак через два дні Пленум БСП повністю переписав цю резолюцію. У новій версії не було згадки про російські війська в Криму, говорилося лише про «занепокоєння через активізацію військової активності в регіоні, зокрема на Кримському півострові». Також

¹¹ Seven new members join NATO. *NATO Update*. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2004/03-march/e0329a.htm>.

¹² Treaty concerning the Accession of the Republic of Bulgaria and Romania to the European Union. *An official website of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12005SA>.

¹³ Избори за народни представители 2013. *Централна избирателна комисија. Резултати от избори*. URL: <http://results.cik.bg/pi2013/rezultati/index.html>.

¹⁴ European Union Newsroom. EU adopts restrictive measures against actions threatening Ukraine's territorial integrity. *European Council of the European Union*. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/141603.pdf.

¹⁵ БСП иска НС да подкрепи суверенитета на Украйна и да призове Брюксел да не спира «Южен поток». *Media-pool*. URL: <https://www.media-pool.bg/bsp-iska-ns-da-podkrepi-suvereniteta-na-ukraina-i-da-prizove-bryuksel-da-ne-spira-yuzhen-potok-news217944.html>.

було рекомендовано відкласти підписання Угоди про асоціацію з Україною до майбутніх виборів президента¹⁶.

Тим часом М. Малінов – інший впливовий депутат парламенту від БСП, голова Національного руху «Русофіли» й видавець партійної газети «Дума», виступив на Болгарському національному телебаченні в телепередачі «Референдум», де, говорячи про події в Криму, привітав «із перемогою в Третій Кримській війні всі православні слов'янські народи світу»¹⁷.

24 березня 2014 р. відбулося засідання Консультативної ради з питань національної безпеки (CCNS) при президенті Болгарії. Темою засідання були ризики для Болгарії, що виникли в результаті ескалації української кризи. За винятком лідера партії «Атака», всі члени Ради висловили підтримку територіальної цілісності України й заявили, що позиція Болгарії в українському питанні буде відповідати загальній позиції НАТО і ЄС¹⁸.

Що ж стосувалося «Південного потоку», то 17 квітня Європарламент прийняв резолюцію, у якій рекомендував припинити будівництво ділянок газопроводу, що проходили через території країн ЄС¹⁹. У червні (коли вже мали початися будівельні роботи болгарської ділянки газопроводу) прем'єр-міністр Орешарські зустрівся з американськими сенаторами Д. Маккейном, Р. Джонсоном і К. Мерфі, і після бесіди з ними оголосив про припинення будівництва газопроводу до того часу, поки не буде вироблена спільна з Брюсселем позиція з цього питання²⁰. Позиція ЄС залишалася непохитною: в умовах українсько-російського протистояння жодні переговори про спільні проекти з РФ неможливі. До того ж, Г. Тимченко, відповідальний за болгарську ділянку газопроводу, потрапив до списку санкцій ЄС, утративши можливість займатися комерційною діяльністю на території Євросоюзу.

Восени 2014 р. через безперервні бойові дії на сході України, Європарламентом була прийнята нова резолюція «Стан справ в Україні й стан відносин між Європейським союзом та Росією»²¹. Відповідно до цієї резолюції, країни ЄС мали розірвати в односторонньому порядку співробітництво з РФ в енергетичній галузі. Незважаючи на всю потенційну вигоду, яку могла б отримати Болгарія в разі успішного завершення «Південного потоку», необхідність узгодженості з європейськими колегами вимагала дотримуватися спільної позиції ЄС.

Відмова від «Південного потоку» викликала сильне обурення представників БСП, проте загострювати ситуацію соціалісти не стали. На жовтень 2014 р. були призначені чергові парламентські вибори, а відсутність консенсусу з питань санкцій могла спровокувати новий виток протистояння. У листопаді 2014 р. було сформовано вже постійний уряд, більшість місць у парламенті отримали депутати від партій ГЕРБ, БСП і ДПС, а крісло прем'єр-міністра знову зайняв Борисов, що ознаменувало завершення політичної кризи.

Якщо ж розглядати економічні наслідки для Болгарії, то слід зазначити, що в економічному плані відмова від «Південного потоку» не була для РБ настільки критичною. Ще в 2011 р. в межах програми з підвищення енергозабезпечення населення завдяки коштам, виділеним ЄС, болгарські домогосподарства почали переходити на електричне опалення. Додатково з коштів Міністерства соціальної політики виплачували допомогу для тих, хто не міг сплачувати необхідну суму за користування електроенергією²².

У серпні 2014 р. черговий тимчасовий кабінет під керівництвом прем'єр-міністра Г. Бізнашкі зробив спробу скорегувати чинну стратегію оборони з урахуванням нових геополітичних реалій. Новий уряд, на відміну від попереднього, складався загалом із безпартійних міністрів і представників прозахідних партій ГЕРБ і СДС. Тому, вже на початку

¹⁶ БСП: Никога срещу Русия, никога срещу Европейския съюз. *Mediapool*. URL: <https://www.mediapool.bg/bsp-nikoga-sreshtu-rusiya-nikoga-sreshtu-evropejskiya-sayuz-news217990.html>.

¹⁷ Депутат от БСП: «Честита на всички православни славяни победата в Трета Кримска война, идват Балканите». *Mediapool*. URL: <https://www.mediapool.bg/chestitya-na-vsichki-pravoslavni-slavyani-pobedata-v-tretata-krimskavoina-idvat-balkanite-news218106.html>.

¹⁸ КСНС: Не признаваме резултатите от референдума в Крим. *Cross. Online Bulgarian Network*. URL: http://www.cross.bg/bulgariya-ukraina-rysiya-1402625.html#_YLjeT6GwnIxx.

¹⁹ European Parliament resolution of 17 April 2014 on Russian pressure Eastern Partnership countries and in particular destabilization of eastern Ukraine. *European Parliament*. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2014-0457&format=XML&language=EN>.

²⁰ Орешарски след среща с US сенатори: Спряхме «Южен Поток». «Сеза». URL: <http://www.segabg.com/article.php?id=701994>.

²¹ European Parliament resolution on the situation in Ukraine and the state of play of EU-Russia relations. *European Parliament*. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2014-0125&format=XML&language=EN>.

²² Lenz N., Grgurev I. Assessment of energy poverty in new European Union member states: the case of Bulgaria, Croatia and Romania. *International Journal of Energy Economics and Policy*. 2017. № 2. P. 2.

свої роботи експертами з команди міністра оборони В. Шаламанова була доопрацьована військова стратегія РБ з урахуванням нових геополітичних реалій.

В оновленій стратегії національної безпеки під назвою «Бачення 2020: Болгарія в НАТО і системі європейської оборони» Росія була класифікована як потенційна зовнішня загроза для Болгарії. У звіті також окреслили такі чинники російського впливу в РБ, як зв'язок політиків і бізнесменів із Росією, енергетична залежність і російський вплив на болгарські засоби масової інформації. Офіційні особи Болгарії також вказали на порушення національного повітряного простору російськими військовими літаками²³.

Також міністр оборони рекомендував оновити авіапарк болгарських ВПС, запропонував купити американські літаки F-16 у Італії чи Греції, або винищувачі «Eurofighter Турпоон» у Португалії й у такий спосіб позбутися від російської залежності в постачанні запчастин і проведення ремонтних робіт²⁴.

Нова військова стратегія була одразу ж розкритикована БСП, а також її союзником – «Альтернативою болгарському відродженню» (АБВ) та її лідером Георгі Пирвановим, які звинуватили міністерство оборони в спробах внести розбрат у болгаро-російські відносини. І, піддавшись тиску з боку БСП і АБВ, Георгі Блізнашкі віддав розпорядження переробити текст доктрини. У новій, більш нейтральній версії, зовнішньополітичні амбіції керівництва РФ стосовно контролю над пострадянським простором, переозброєння та авторитарна політика більше не розглядалися як пряма загроза. Замість цього було використано формулювання «незаконна анексія Криму Росією й конфлікт на сході України». Також були вилучені пункти про «інформаційну війну, яка підриває болгарську державність за підтримки політичних та економічних суб'єктів, а також ЗМІ».

Найбільш проросійською позицією щодо санкцій відзначилася партія «Атака». Сідеров жорстко розкритикував позицію болгарського уряду й підтримав дії Росії в Криму. У лютому 2015 р. В. Сідеров, який відвідав разом із делегацією соратників Крим, окупований російськими військами, заявив про визнання його суб'єктом РФ і закликав на знак незгоди з позицією ЄС щодо Росії провести референдум із питання про можливий вихід РБ з НАТО і Євросоюзу (який у підсумку так і не відбувся через відсутність підтримки цієї ініціативи депутатами з інших фракцій у Народних зборах). Інший депутат «Атаки», М. Ташева, заявила, що близько 80% болгарських громадян вважають Кримський півострів російським²⁵ (хоча стосовно цього не було надано жодних результатів будь-яких соціологічних досліджень).

Якщо звернутися до реальних соціологічних опитувань громадської думки, то за запитом Європейської ради з міжнародних відносин, у період 23 лютого – 4 березня 2015 р. аналітичним агентством «Alpha Research» було проведено соціопитування з приводу сприйняття Росії після подій 2014 р. Було опитано 1000 респондентів різного віку й рівня освіти з різних регіонів країни. Опитування показало, що, незважаючи на порушення Росією норм міжнародного права щодо України, серед болгар збереглося позитивне ставлення до РФ. Навіть після подій минулого року своє лояльне ставлення до неї висловили 54% опитаних, а 7% заявили, що сьогодні вони підтримують Росію більше, ніж до анексії Криму. У 40% опитаних дії Росії в цьому конфлікті викликали негативну реакцію, але при цьому тільки 9% із них заявили, що вони негативно ставилися до Росії до конфлікту, а решта 30% змінили своє ставлення на негативне в зв'язку з подіями 2014 р. Невдоволення Росією та її зовнішньою політикою висловлювали загалом жителі столиці і, перш за все, молоді люди віком від 18 до 30 років. Лояльно сприймали РФ люди старшого й пенсійного віку.

Що стосувалося оцінки зовнішньої політики Болгарії щодо конфлікту в Україні, то тут більшість респондентів дали позитивну оцінку. Близько двох третин (74%) вважають, що Болгарія проводить помірну й збалансовану політику, 12% вважають, що вона занадто агресивна, а 10% – що навпаки Болгарія занадто лояльна до РФ. Більшість респондентів також добре сприймали факт вступу Болгарії в НАТО. Для 42% опитаних членство в Альянсі було гарантом безпеки Болгарії, на відміну від 22%, які вважали, що це приносить шкоду країні. 53% вважали, що Болгарія повинна виконати всі свої зобов'язання як член НАТО, 32% висловилися, що, в залежності від ситуації, деякі з них краще не виконувати, і тільки 14% заявили, що Болгарії слід вийти зі складу НАТО. На підставі дослідження був зроблений висновок, що болгарі загалом добре ставляться як до євроатлантичних структур, так і до РФ, але тим не менш не вважають, що російська зовнішньополітична траекто-

²³ Mihailova A., Dimitrov P. In Line with Brussels. Romanian and Bulgarian Position on the Ukrainian Crisis. *Europoli-tica*. 2017. № 1. P. 98.

²⁴ Армію Болгарії просять избавляться от советской техники. *BBC. Русская служба*. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2014/10/141014_bulgaria_russia_defence.

²⁵ Сидеров се подвизава в Крим, признаваго част от Русия. *Mediapool*. URL: <http://www.mediapool.bg/siderov-se-podvizava-v-krim-priznava-go-za-chast-ot-rusiya-news230553.html>.

рія і модель розвитку в цілому може бути прикладом для наслідування. Також більшість респондентів дотримувалися думки, що НАТО і ЄС є гарантією процвітання й розвитку Болгарії²⁶.

Загострення відносин із Росією теж не посприяли збільшенню витрат бюджетних коштів із болгарського бюджету на ВПК. Згідно з вимогами Альянсу, його члени повинні витрачати не менше 2% від розміру свого ВВП на потреби військово-промислового комплексу. Якщо порівняти цей показник у Болгарії та її партнерів по НАТО, то в країнах Балтії та Польщі цей показник у 2015 р. збільшився в порівнянні з 2014 р. (у Естонії на 2015 р. він перевищував 2%), у Болгарії цей показник навпаки знизився з 1,32% до 1,29%²⁷.

Також Росія, незважаючи на санкції, залишилася одним із основних торговельних партнерів Болгарії й перебувала в числі основних імпортерів енергоресурсів. «Газпром» і «Лукойл» зберегли домінування на енергетичному ринку Болгарії: за даними Центру болгарської промисловості в Москві, вуглеводні склали 76,4% болгарського імпорту з Росії, що становить 5,3 млрд. доларів США.

Стосовно болгарського експорту, то в цьому напрямку Росія не була ключовим ринком для Болгарії та сильно відставала від її провідних партнерів, таких як Німеччина, Туреччина, Італія і навіть сусідні Румунія та Греція (експорт Болгарії в Російську Федерацію в 2014 р. склав 707,3 млн. доларів США, або близько 3% від загального обсягу експорту), тому російське ембарго на товари ЄС, яке було введене в серпні 2014 р., фактично не вплинуло на аграрний сектор економіки РБ²⁸.

Тема антиросійських санкцій у подальші роки стала популярною в політичному житті РБ. У риторичі політиків-евроскептиків санкції стали виправданням соціально-економічних проблем у болгарському суспільстві. Однак більшість прихильників подібних політичних сил – малозабезпечені громадяни, які просто не можуть оцінити можливості вільного пересування й відкриті ринки праці, оскільки не мають для цього ні достатню кількість коштів, ні відповідної фахової кваліфікації²⁹.

Як підсумок, необхідно зазначити, що позиція Болгарії щодо антиросійських санкцій ЄС відрізнялася амбівалентністю. При збереженні солідарності болгарського уряду з позицією своїх європейських партнерів із питання нової «санкційної» політики стосовно РФ, у середовищі болгарської політичної та економічної еліти були практично відсутні антиросійські погляди. Частково це обумовлено історично сформованими та укоріненими в болгарському суспільстві русофільськими традиціями, частково – політикою пам'яті, у контексті якої образ Росії представлений у позитивному світлі. Не можна також заперечувати прагматизм окремих представників політичних і ділових кіл, котрі не бажають відмовлятися від вигоди, яку приносило збереження зв'язків із РФ. Болгарія стала своєрідним «мостом» між Заходом і Сходом в умовах конфронтації, при цьому зберігаючи незмінними свої зовнішньополітичні пріоритети, затверджені ще в 1997 р. ГЕРБ і БСП, незважаючи на ряд програмних відмінностей, в цілому поділяли ідеали парламентської демократії. А конфронтація між політиками була більше обумовлена боротьбою за владу й фінанси, а не ідеологічними протиріччями.

References

- Bechev, D. (2016). Russia's influence in Bulgaria. *The Foundation for European Reform*. P. 5, 11. London, Great Britain.
- Kurecic, P. (2017). New «Cold Warriors» and the «Pragmatics»: The Differences in Foreign Policy Attitudes towards Russia and the Eastern Partnership States among the NATO Member States from Central and South-Eastern Europe. *Croatian International Relations Review*. № 80. P. 66. Zagreb, Croatia.
- Lenz, N., Grgurev, I. (2017). Assessment of energy poverty in new European Union member states: the case of Bulgaria, Croatia and Romania. *International Journal of Energy Economics and Policy*. № 2. P. 2. Cappadocia, Turkey.
- Mihailova, A., Dimitrov, P. (2017). In Line with Brussels. Romanian and Bulgarian Position on the Ukrainian Crisis. *Europolity*. № 1. P. 98. Bucharest, Romania.
- Valeva, E.L. (2018). Болгария: между еврооптимизмом и евроскептицизмом (2007–2017 гг.) [Bulgaria: between euro-optimism and euro-scepticism (2007–2017)]. *Evropa. Evraziya. XXI v. nachinaetsya – Evrope. Eurasia XXI c. begins*. Moscow, Russia.

²⁶ Public Opinion Poll: Bulgarian Foreign Policy, the Russia-Ukraine conflict and national security. *European Council on Foreign Relations*. URL: https://ecfr.eu/article/public_opinion_poll311520/.

²⁷ Kurecic P. New «Cold Warriors» and the «Pragmatics»: The Differences in Foreign Policy Attitudes towards Russia and the Eastern Partnership States among the NATO Member States from Central and South-Eastern Europe. *Croatian International Relations Review*. 2017. № XXIII (80). P. 66.

²⁸ Bechev D. Russia's Influence... P. 5.

²⁹ Валева Е.Л. Болгария: между еврооптимизмом и евроскептицизмом (2007–2017 гг.). *Evropa. Evraziya. XXI v. nachinaetsya*. Отв. ред. К.В. Никифоров. Москва: ИСЛ РАН; ПОЛИМЕДИА, 2018. С. 383.

Білоусов Юрій Володимирович – аспірант кафедри нової та новітньої історії Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна (Майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна).

Bilousov Yurii V. – Ph.D. Student of the Department of modern and contemporary Department (4 Freedom Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine).

E-mail: yuriiibelousov94@gmail.com

ANTI-RUSSIAN SANCTIONS: POSITION OF BULGARIAN POLITICAL PARTIES AND PUBLIC OPINION

The relevance of the publication is that the events of 2013–2014 in Ukraine caused global changes in the modern (post-bipolar) system of international relations. In the context of the aggravation of relations between the Russian Federation and Western countries (including the European Union) it is interesting the situation in the Republic of Bulgaria (RB) – a country that during the bipolar world was one of the most loyal satellites of the USSR. The mechanisms of hybrid warfare used by Russia against Ukrainian society can be quite effective in countries where there are historically close contacts with Russia in the political, economic and socio-cultural spheres. The aim of the article is to study the impact of the «reset» of relations between Russia and the EU on Bulgarian politics and public sentiment. Research methods are represented by the historical-genetic method (to study the genesis of Russian influence in Bulgaria after the fall of the left-wing totalitarian regime of T. Zhivkov), historical-system (to generalize and systematize the context of Russian influence in Bulgaria based on various factors) and the theory of realism in international relations (which largely explains the reasons for the established bilateral relations between Bulgaria and Russia). Conclusions. The specificity of Russia's influence on Bulgaria in the post-totalitarian period is based primarily on pragmatism, rather than the political views of the Bulgarian political and business elite. Russo-philic sympathy for the population is also formed under the influence of the policy of memory, according to which Russia has been a historical ally of Bulgaria since the nineteenth century. However, in the global geopolitical context of European and Euro-Atlantic values is the basis of the vector of development of Bulgaria.

Keywords: sanctions, Bulgaria, influence, Russia, political parties.

Дата подання: 14 грудня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 21 грудня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Білоусов, Ю. Антиросійські санкції ЄС: позиція болгарських політичних партій та громадська думка. *Сіверянський літопис*. 2022. № 1. С. 112–118. DOI: 10.5281/zenodo.6769147.

Цитування за стандартом APA

Bilousov, Yu. (2022). Antyrusijski sanktsii ES: pozytsiia bolharskykh politychnykh partii ta hromadska dumka [Anti-Russian Sanctions EU: position of Bulgarian political parties and public opinion]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 2022, 1, P. 112–118. DOI: 10.5281/zenodo.6769147.

